

**Skrypt do prezentacji multimedialnej, powstały w ramach projektu edukacyjnego
*Architektura w pudełku.***

**Projekt realizowany jest przez Muzeum Architektury we Wrocławiu przy współudziale
finansowym Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.**

Autor: Agnieszka Gola

ŚREDNIOWIECZE cz. 1

Slajd 1. Plansza tytułowa

Krótką charakterystyka epoki średniowiecznej

Slajd 2. Oś czasu (granice czasowe epoki średniowiecznej z zaznaczonym okresem trwania stylu romańskiego i gotyckiego). Średniowieczem nazywamy epokę trwającą od upadku Cesarstwa Rzymskiego (476 rok n. e.) do czasów wielkich odkryć geograficznych w XV wieku (odkrycie Ameryki przez Krzysztofa Kolumba 1492 rok). Na przestrzeni tak długiego czasu zmieniały się mody i style w sztuce.

Wśród nich szczególną rolę odegrały zwłaszcza dwie wielkie formacje stylowe – **romanizm** i **gotyk**. Znalazły one swój wyraz w architekturze oraz we wszystkich dziedzinach sztuk plastycznych: malarstwie, rzeźbie, rzemiośle artystycznym. Swoim zasięgiem objęły one niemal całą Europę. Trudno dokładnie wyznaczyć ścisłe ramy czasowe trwania obu tych stylów. Umownie przyjmuje się że **architektura romańska** rozwijała się w X – XIII wieku, zaś **architektura gotycka** od XII do XVI wieku. *W poszczególnych krajach rozwój ten przebiegał różnie. Kiedy we Francji w połowie XII wieku powstają pierwsze katedry gotyckie, w Polsce i wielu innych krajach swój szczytowy rozkwit osiąga architektura romańska.*

W skład społeczeństwa feudalnej Polski wchodziły: szlachta, duchowieństwo, mieszczaństwo i chłop

Slajd 3. Średniowiecze – cechy charakterystyczne epoki oddziałujące na sztukę: system

feudalny, religia chrześcijańska obrządku łacińskiego

Na kształt sztuki średniowiecznej, w tym także architektury, istotny wpływ miały takie zjawiska jak: dominująca rola Kościoła i religii chrześcijańskiej obrządku rzymskiego oraz hierarchiczny system społeczny zwany feudalizmem. W skład społeczeństwa średniowiecznej Europy wchodziły następujące warstwy: szlachta, duchowieństwo, mieszczaństwo i chłopstwo. Na czele tej drabiny społecznej stał król.

► Zwróć uwagę na rysunek przedstawiający piramidę feudalną. Jakie grupy społeczne są przedstawione w jej górnej części? – z tych grup wywodzili się fundatorzy i odbiorcy dzieł sztuki.

il. 1. Piramida feudalna

il. 2. Katedra w Limburgu (Niemcy) z lat 1190-1235

Slajd 4. Najpopularniejsze w średniowieczu typy budowli: kościół, klasztor, zamek, mury obronne, ratusz

► Zwróć uwagę na związek z piramidą feudalną i dominującą rolę religii chrześcijańskiej.

il. 3. Kolegiata Notre-Dame-la-Grande w Poitiers (Francja), ok. 1150

Kolegiata Notre-Dame-la-Grande w Poitiers uważana jest za szczytowe osiągnięcie architektury romańskiej regionu Poitou. Na szczególną uwagę zasługuje fasada kolegiaty, jedna z najbogatszych w architekturze francuskiej doby romanizmu. Cała pokryta jest rzeźbą, co stanowi charakterystyczny rys szkoły Poitou.

il. 4. Krużganek opactwa benedyktyńskiego w Charlieu, (Francja), XI w.

il. 5. Zamek templariuszy w Almourol (Portugalia), 2 połowa XII wieku;

Wzniesiony w okresie rekonkwisty (walka chrześcijan o wyparcie Maurów z Półwyspu Iberyjskiego, trwająca od VIII do XV w.) na wysepce na rzece Tag; otoczony podwójnym murem obronnym z 10 wieżami; z donżonem (wieża ostatecznej obrony) pośrodku.

il. 6. Ratusz we Wrocławiu (Polska), XIII-XVI w.

Budynek wrocławskiego ratusza stanowi doskonały przykład architektury późnego gotyku. W średniowieczu spełniał wiele funkcji: był siedzibą władz miejskich, miejscem zebrań i ważnych uroczystości oraz sprawowania sądów; mieścił też więzienie, skarbiec i kaplicę.

il. 7. Mury obronne miasta Carcassonne (Francja)

Miasto Carcassonne stanowi największy w Europie średniowieczny kompleks urbanistyczny. Otoczone jest podwójnym pierścieniem murów obronnych o długości 3 km z 53 wieżami. Umieszczone jest na liście światowego dziedzictwa UNESCO. Pierścień murów obronnych stanowił cechę charakterystyczną miast średniowiecznych. Mury chroniły miasto, wjazd był tylko przez bramy zamykane na noc. Nic więc dziwnego, że w herbach wielu miast znajdziemy przedstawienie muru obronnego lub bramy miejskiej.

Architektura romańska

Slajd 5. Architektura romańska (plansza tytułowa)

Slajd 6. Cechy charakterystyczne architektury romańskiej

Budowle romańskie charakteryzują się jasnym, czytelnym schematem rzutu poziomego, opartym na podstawowych figurach geometrycznych takich jak kwadrat czy koło. Architektura powstaje poprzez umiejętne dostawianie i piętrzenie prostych brył – prostopadłościanów, walców, stożków.

Slajd 7. Rotunda św. Mikołaja w Cieszynie, połowa XI wieku

Rotunda to budowla wzniesiona na planie koła. Składa się z jednego pomieszczenia, często przykrytego kopułą, *czasem z dobudowanymi absydami (absyda – pomieszczenie na rzucie półkola, półelipsy lub wieloboku, dostawione do bryły kościoła i otwarte do jego wnętrza). Rotunda w Cieszynie pełniła funkcję kaplicy grodowej. Wzniesiono ją na planie koła z półkolistą absydą od wschodu. W części zachodniej rotundy znajduje się empora (rodzaj wewnętrznego balkonu). Kaplica zbudowana jest ze starannie obrobionych ciosów wapiennych.*

il. 8. Rotunda św. Mikołaja w Cieszynie, połowa XI wieku – widok od strony absydy

il. 9. Rotunda św. Mikołaja w Cieszynie, połowa XI wieku – przekrój perspektywiczny ze zrekonstruowaną emporą

il. 10. Rotunda św. Mikołaja w Cieszynie, połowa XI wieku - rzut przyziemia

► Spytaj uczniów, z jakich brył stereometrycznych zbudowana jest kaplica?

Slajd 8. Rotunda św. Mikołaja w Cieszynie, połowa XI wieku

il. 8. Rotunda św. Mikołaja w Cieszynie, połowa XI wieku – widok od strony absydy

il. 11. – odpowiedź na pytanie: walec i stożek

Slajd 9. Kolegiata św. Piotra i Pawła w Kruszwicy, ok. 1140

il. 12. Kolegiata św. Piotra i Pawła w Kruszwicy, ok. 1140 – plan przyziemia

il. 13. Kolegiata św. Piotra i Pawła w Kruszwicy, ok. 1140 – widok od wschodu

Kolegiata św. Piotra i Pawła jest jedną z najlepiej zachowanych budowli romańskich w Polsce. Zbudowana jest na **planie krzyża łacińskiego** (czyli takiego, którego poziome ramiona są krótsze od pionowych). Stanowi przykład kościoła o układzie bazylikowym (**bazylika** to budowla, której nawa główna, środkowa, jest wyższa od naw bocznych i posiada własne okna. Prototypem romańskich bazylik jest bazylika rzymska, która pełniła funkcję hali targowo-sądowej na forum rzymskim).

► Zwróć uwagę na charakterystyczne spiętrzenie brył w części wschodniej kościoła oraz gruby mur zbudowany z obrobionych ciosów kamiennych.

Jak wykazały badania proporcji kolegiaty, jej budowniczowie przy rozmiarowaniu fundamentów używali sznura oraz specjalnego pręta – miarki, stanowiącego rodzaj wzorca, modułu. Dzięki niemu cała budowla zbudowana jest wg matematycznych proporcji.

Slajd 10. Kolegiata NMP i św. Aleksego w Tumie pod Łęczycą, ok. 1136 – 1161

il. 14. Kolegiata NMP i św. Aleksego w Tumie pod Łęczycą, ok. 1136 – 1161, rzut poziomy

il. 15. Kolegiata NMP i św. Aleksego w Tumie pod Łęczycą, ok. 1136 – 1161, widok od wschodu

► Zwróć uwagę na bryły, z których zbudowany jest kościół. Każda z brył nakryta jest osobnym dachem.

Slajd 11. Architektura romańska – system bazylikowy

Klasycznym typem kościoła romańskiego jest, wywodząca się jeszcze z architektury rzymskiej, **bazylika**. Charakteryzuje się ona wyższą i szerszą, oświetloną rzędem okien, nawą główną. Po bokach nawy głównej znajdują się zwykle 2, czasem 4, niższe nawy boczne, oddzielone od niej rzędem kolumn lub filarów. Częstym elementem jest transept, czyli nawa poprzeczna. Przecinając korpus budowli nadaje on rzutowi kościoła **plan krzyża łacińskiego**. Skrzyżowanie nawy bocznej z transeptem często podkreślano w bryle kościoła masywną wieżą. Wieże umieszczano też zwykle nad częścią wschodnią i zachodnią kościoła.

il. 16. Przekrój poprzeczny systemu bazylikowego

il. 17. System bazylikowy

il. 18. Kościół San Piero a Grado w Pizie (Włochy), X-XI w.

Slajd 12. Architektura romańska – typy przykryć wnętrza

Jednym ze sposobów przykrycia wnętrza w architekturze romańskiej był drewniany **strop**, nierzadko barwnie malowany.

il. 19. Strop kościoła św. Michała w Hildesheim (Niemcy), około 1200

Strop wykonano z desek dębowych. *Malowana dekoracja przedstawia Drzewo Jessego czyli drzewo genealogiczne Chrystusa.*

il. 20. Wnętrze kościoła św. Michała w Hildesheim, 1001-33

Slajd 13. Architektura romańska – typy przykryć wnętrza

Obok stropów stosowano w architekturze romańskiej także **sklepienia kolebkowe**, **krzyżowe i krzyżowo-żebrowe**.

il. 21. Kościół Saint Savin w Mozac (Francja), 2 ćwierć XII wieku – sklepienie krzyżowe

Sklepienie krzyżowe powstaje przez skrzyżowanie dwóch kolebek.

il. 22. Katedra św. Piotra w Peterborough (Anglia), 1118–1237 – sklepienie krzyżowo-żebrowe

Ten typ sklepień stanie się szczególnie popularny w okresie gotyku.

Slajd 14. Architektura romańska – portal

W architekturze romańskiej drzwi umieszczano zwykle w ozdobnym **portalu** (portal to ozdobne architektoniczne obramienie drzwi, najczęściej wykonane z kamienia lub ceramiki).

il. 23. Portal kościoła cystersów w Sulejowie, 1 ćwierć XIII w. – typ portalu schodkowego.

► Zwróć uwagę, że każdy uskok wypełniony jest osobną archiwoltą (łukiem z kamienia) podtrzymywaną przez kolumnienki.

Fundatorem kościoła w Sulejowie był książę Kazimierz II Sprawiedliwy. Wg legendy miał się on podczas polowania, w pogoni za jeleniem, odłączyć od drużyny. Tymczasem nadeszła silna burza.

Szukającego – wśród wichury, błyskawic i ulewnego deszczu – otuchy w modlitwie księcia dobiegł z nieba głos: "Zbuduj w tym miejscu kościół, a doprowadzę cię do sług twoich". Słyszac to, książkę padł na ziemię i przyrzekł spełnić wolę Bożą. Gdy wstał, ujrzał wokół siebie dwanaście lwów, które doprowadziły go do dworzan. Na pamiątkę tego zdarzenia miano umieścić w kościele dwanaście rzeźb lwów.

il. 24. Porta Regia (portal królewski) katedry w Modenie (Włochy), 1209-1231

► Zwróć uwagę na figury lwów w portalu. Lwy – symbol odwagi, męstwa, władzy królewskiej często umieszczano w portalach kościołów. Pełniły one rolę „strażników.”

Slajd 15. Architektura romańska – okno

Wąskie okna, umieszczone w grubych murach, poszerzano od zewnątrz i od środka tak, aby umożliwić łatwiejszy dopływ światła do wnętrza. *Takie skośne poszerzenie ościeża okiennego nazywamy rozglifieniem.*

il. 25. Kościół Notre-Dame w Boscodon (Francja), ok. połowy. XII w.

il. 26. Okno kościoła w Saint-André-d'Hébertot, XI-XII w.

► Zwróć uwagę na półkolisty kształt okien i stosunek ich wielkości okien do powierzchni ściany.

Slajd 16. Architektura romańska – okno

Większe okna dzielono małymi kolumnkami na dwie (**biforium**) lub trzy części (**triforium**). Spotykany był także podział na cztery części.

il. 27. Opactwo cysterskie Silvacane (Francja), koniec XII w. – biforium

il. 28. Santa Maria del Naranco (Hiszpania), IX w. – triforium

Slajd 17. Architektura romańska – dekoracja ściany

Powierzchnię ściany budowli romańskich urozmaicały **mozaiki** (kompozycja z małych szklanych płytek (tesser) i **freski** (malowidła ściennie wykonywane na mokrym tynku; nałożenie farby na wilgotny tynk sprawia, iż barwniki trwale spajają się z podłożem. Dlatego fresk należy do najtrwalszych technik malarskich).

il. 29. Mozaika z przedstawieniem Chrystusa Pantokratora (Wszechwładcy), katedra w Monreale (Włochy), XII w.

il. 30. Fresk Męczeństwo św. Wawrzyńca, kaplica mnichów, Berzé-la-Ville (Francja), początek XII w.

Św. Wawrzyniec był diakonem rzymskim w okresie prześladowań pierwszych chrześcijan w III w.; Nawet gdy go przypalali żywcem na ruszcie, nie wyrzekł się swojej wiary.